

การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กอย่างยั่งยืน

The Development of Communication Process for Sustainable
Conservation in Muak Lek Tributaryรัชชนก สวนสีดา¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กอย่างยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษารูปแบบและปัญหาของกระบวนการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก ประเมินศักยภาพกระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก และหาแนวทางพัฒนากระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก พื้นที่วิจัยอยู่ในเขตอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ประชากรกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมการวิจัยผ่านการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 68 คน ประกอบด้วยภาคีทางตรงและภาคีทางอ้อม การรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือการวิจัย ใช้การวิจัยเอกสาร การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การประมวลวิเคราะห์สังเคราะห์และสรุปประเด็น มีข้อค้นพบดังนี้ (1) รูปแบบการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กมี 3 รูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารในระดับครอบครัว การสื่อสารในระดับชุมชน และการสื่อสารในระดับโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่ใช้ “การสื่อสารในระดับชุมชน” เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการเผยแพร่

แพร่ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก เน้นการสื่อสารสองทาง และปัญหาการสื่อสารมักเกิดขึ้นในทุกองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร (2) ประเมินศักยภาพกระบวนการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กด้านผู้ส่งสาร คือ กลุ่มเครือข่ายของภาคประชาชนเป็นหลัก ประเด็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการให้ความรู้ ความคิดเห็น และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก โดยผ่านสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นหลัก ไปยังผู้รับสารที่เน้นกลุ่มเด็กและเยาวชนในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และ (3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก มี 3 ขั้นตอน คือ การจัดตั้งคณะทำงาน การปฏิบัติการสื่อสาร และการขยายแนวร่วมทั้งในระดับชุมชน และระดับจังหวัด

คำสำคัญ : กระบวนการสื่อสาร, การอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ABSTRACT

The research of the development of communication process for sustainable conservation in Muak Lek Tributary. This study used qualitative research methods including documentary research, observation and in-depth interviews of 68 experts in Muak Lek Tributary. The objective of this research to study the patterns and processes of communication, communication potential of the community, and the development process of the communication community for sustainable conservation in Muak Lek Tributary. The findings of the research:

1. Communication style to conserve in Muak Lek Tributary has three forms of communication in the family, communication in the community and communication in schools. Using communication in the community is the most important, Focusing two-way communication

2. Communication process in Muak Lek Tributary that sender is communication in the groups of civil society in the mode of two-way communication, the message created for use in communication of knowledge, public opinion, and creating conservation environment in Muak Lek Tributary. Also had the mode of communications through personal media and different activities to the groups of children and youth in Muak Lek Tributary

3. Guidelines for sustainable conservation in Muak Lek Tributary with third step is to establish a working group. Communication practices, and the expansion of the alliance at the community level.

Key words : Communication Process, Conservation in Muak Lek Tributary, Sustainable Development

บทนำ

ลำน้ำมวกเหล็กเป็นลำน้ำสาขา 1 ใน 8 สาขาของลำน้ำป่าสัก มีพื้นที่ประมาณ 665.09 ตารางกิโลเมตร หรือ 415,679 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.26 ของพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก (บริษัท แอสติคอนคอร์ปอเรชั่น จำกัด, 2555, หน้า 5) ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอมวกเหล็ก อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และอำเภอบางบาล จังหวัดนครราชสีมา บริเวณรอบลำน้ำมวกเหล็กปกคลุมไปด้วยพื้นที่เป็นภูเขา ที่ราบสูง และป่าที่อุดมสมบูรณ์ ความน่าสนใจของลำน้ำมวกเหล็กที่เต็มไปด้วยธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ไว้อยู่มากนั้น คือ การมีความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำและพันธุ์พืชนานาชนิดอยู่ในระดับสูง เช่น การค้นพบตัว “ตะกอน” สัตว์ดึกดำบรรพ์ประเภทเดียวกับกิ้งก่ายักษ์ หรืออีควน่า ซึ่งการได้พบตะกอนในลำน้ำมวกเหล็กนี้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่

แถบนี้ยังเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ และยังมีทัศนียภาพทางธรรมชาติที่งดงาม นับเป็นมรดกทางธรรมชาติที่ประมาณค่าไม่ได้ เปรียบได้กับห้องเรียนธรรมชาติห้องใหญ่ อันเป็นจุดขายสำคัญที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันบริเวณสองฝั่งลำน้ำมวกเหล็กที่ไหลผ่านพื้นที่เทศบาลตำบลมวกเหล็กและองค์การบริหารส่วนตำบลมวกเหล็ก ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนที่มีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นมีการใช้ประโยชน์จากลำน้ำมวกเหล็กตามวิถีชาวบ้านแบบพึ่งพาเพื่อการอุปโภคและบริโภคจำนวนมาก รวมทั้งมีการประกอบกิจการต่าง ๆ อยู่ริมสองฝั่งคลอง ได้แก่ รีสอร์ทที่มีอยู่จำนวนมาก สถานีบริการน้ำมัน ร้านอาหาร ร้านค้าทั่วไป ตลาดสด ตลาดโต้รุ่ง ตลาดนัด บ้านจัดสรร โรงงานขนาดเล็ก ฟาร์ม เป็นต้น (องค์การบริหารส่วน

ตำบลมวกเหล็ก, 2558, ออนไลน์) ซึ่งกิจกรรมและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ กลับกลายเป็นการนำมาซึ่งปัญหาหลายประการทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ลำนํ้ามวกเหล็กทั้งปัญหาจากขยะ และมลพิษทางน้ำจากการระบายของเสียที่เกิดจากกิจกรรมดังกล่าวสู่ลำนํ้ามวกเหล็กโดยตรง ทำให้น้ำมีคุณภาพเสื่อมโทรมจนบางครั้งไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค และจากข้อมูลข้อร้องเรียนกรณีคุณภาพน้ำในลำคลองมวกเหล็กจนถึงน้ำตกเจ็ดสาวน้อยเกิดการเน่าเสียและส่งกลิ่นเหม็น มีสัตว์น้ำตาย และส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่ดังกล่าวได้รับความเดือดร้อน (พฤติ เกิดชูชื่น, 2557, 21 กันยายน, สัมภาษณ์) โดยสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ขาดการนำกระบวนการสื่อสารเข้ามาใช้เพื่อการอนุรักษ์ในลำนํ้ามวกเหล็กอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง ตั้งแต่ขาดหน่วยงานหลักที่เป็นเจ้าภาพในการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสาร ตัวผู้ส่งสารทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มขาดทักษะและความรู้ในการสื่อสาร ขาดสื่อหรือช่องทางการสื่อสารกับผู้คนในชุมชนที่หลากหลายและทั่วถึง เนื้อหาข้อมูลบางเรื่องไม่ถูกต้องและขาดความเป็นปัจจุบัน รวมทั้งหัวใจสำคัญคือการสื่อสารที่ช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์และให้ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้แก่ผู้คนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและนำกระบวนการสื่อสารเข้ามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็กอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้คนในชุมชนบริเวณลำนํ้ามวกเหล็ก และเมื่อใดก็ตามที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการสื่อสารอย่างยั่งยืนในลำนํ้ามวกเหล็กให้พัฒนามากยิ่งขึ้น จะช่วยยกระดับการสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน การสร้างเครือข่ายชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกลับคืนความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ดำเนินไปอย่างมีชีวิตชีวา ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีอาชีพซึ่งเท่ากับเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบและปัญหาของกระบวนการ

สื่อสารในการอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็ก

2.2 เพื่อประเมินศักยภาพกระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็ก

2.3 เพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ในการเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ด้านการสื่อสารให้ความรู้ การอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็กของชุมชน จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ครอบคลุมรูปแบบ ปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารในอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็กของชุมชนให้ยั่งยืน ดังนี้ 1) หัวหน้าชุมชน คือ ผู้บริหาร/ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล จาก 1 เทศบาล และ 6 ตำบล คือ เทศบาลตำบลมวกเหล็ก ตำบลมวกเหล็ก ตำบลมิตรภาพ ตำบลหนองย่างเสือ ตำบลลำสมพุง ตำบลลำพญากลาง และตำบลซับสนุ่น จำนวน 14 คน หน่วยงานละ 2 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกจากตำแหน่งผู้บริหาร นายกเทศมนตรี/นายกองค์การบริหารส่วนตำบล/ผู้แทน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และอยู่ในชุมชนตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป 2) ผู้ประกอบการในเขตอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี คือ ผู้ประกอบการที่จดทะเบียนพาณิชย์ในเขตจังหวัดสระบุรี และอยู่ในบริเวณลำนํ้ามวกเหล็ก จำนวน 10 คน แห่งละ 1 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (quota sampling) และสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) โดยเลือกจากการความเป็นเจ้าของ และอยู่ในชุมชนตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และ 3) สมาชิกและเยาวชนในเขตอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี คือ สมาชิกและเยาวชนจากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าในเขตอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี จาก 2 โรงเรียน โรงเรียนมวกเหล็กวิทยา และวิทยาลัยเทคนิคมวกเหล็ก และผ่านการเข้าร่วมในโครงการอนุรักษ์ลำนํ้ามวกเหล็กจำนวน 30 คน โรงเรียนละ 15 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตา และสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling)

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร (documentary study) 2) การสังเกต (observation) และ 3) การสัมภาษณ์ (interview) โดยผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

คือ รูปแบบ ปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาการสื่อสารในการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับลำน้ำมวกเหล็ก การใช้ประโยชน์และร่วมกันอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

ทั้งนี้มีการตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ด้วยการหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบเครื่องมือในแง่ของความชัดเจนของข้อความ คำถาม การใช้ภาษาที่เหมาะสม และการครอบคลุมด้านเนื้อหาของคำถาม แต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 15 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนในท้องถิ่น 5 คน ผู้ประกอบการ 5 คน และสมาชิก/เยาวชน จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษา และตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยการใช้ผู้สัมภาษณ์หลายคนสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนเดียว แล้วตรวจสอบความสอดคล้องของคำตอบกับผู้สัมภาษณ์คนอื่น ๆ ก่อนไปดำเนินการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างได้แก่ 1) ผู้นำชุมชน จำนวน 28 คน 2) ผู้ประกอบการ จำนวน 10 คน และ 3) สมาชิกและเยาวชน จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 68 คน

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ถกเถียง เพื่อหาข้อสรุปหากยังไม่ได้ข้อสรุปก็จะนำไปเป็นประเด็นในการเก็บข้อมูลต่อไป ทำให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลสามเส้า (data triangulation) โดยใช้ข้อมูลจากนักวิจัยที่อยู่ในทีมวิจัยซึ่งต่างสาขาวิชากัน ใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง (multiple sources) และวิธีการ (methods) เช่น การสัมภาษณ์แบบหลากหลาย (multiple interviews) การสังเกตซ้ำ ๆ หลาย ๆ สถานการณ์ (observation occasions) และผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คน (multiple informants) นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) นำเสนอข้อมูลโดยการบรรยายเชิงพรรณนาที่อาศัยความสอดคล้องและความเป็นเหตุเป็นผล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบและปัญหาของกระบวนการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

1.1 รูปแบบการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

1.1.1 การสื่อสารในครอบครัว “พ่อ-แม่” จะเป็นผู้

ส่งสารในครอบครัวเป็นสำคัญมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมกระบวนการสื่อสาร ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ทำให้รับรู้ข้อมูลภายในครอบครัวได้อย่างรวดเร็ว โดยข่าวสารจะมีทั้งที่เป็นคำพูด (verbal) และไม่ใช่คำพูด (nonverbal) เกี่ยวข้องกับชีวิตความอยู่ดีกินดี การสื่อสารในครอบครัวเกี่ยวข้องกับการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการช่วยกันอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กแทบจะไม่มีในสภาวะปกติ แต่เมื่อบุคคลในครอบครัวถูกกระตุ้นจากสังคม ชุมชน เพื่อนบ้าน หรือบรรดาญาติๆ ที่มีโอกาสได้ไปเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กเมื่อใดก็จะทำให้เกิดประเด็นการพูดคุยแบบเห็นพ้องต้องกัน (consensual) ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกอยากให้ความร่วมมือที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กให้มีความสวยงาม สะอาด มีใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี เป็นแหล่งน้ำที่มีคุณค่า เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาซึ่งสร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับชุมชน

1.1.2 การสื่อสารในชุมชน นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการใช้เพื่อเผยแพร่ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก โดยมี “นายพุดติ เกิดชูชื่น” เจ้าของและผู้ก่อตั้งบริษัทแตรโซมจำกัด และอุปนายกสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดสระบุรี เป็นแกนนำสำคัญของชุมชน สำหรับหน่วยงานในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอการค้าจังหวัดสระบุรี และ สมาคมท่องเที่ยวสระบุรี

1.1.3 การสื่อสารในโรงเรียน “ครูหรืออาจารย์” ใช้การสื่อสารด้วยการพูด การเขียน การใช้สัญลักษณ์ เพื่อให้นักเรียนและบุคคลในโรงเรียนรับทราบข่าวสารด้านต่างๆ เพื่อการสอนในเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง มุ่งให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

2. ศักยภาพกระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

ศักยภาพกระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก ตามกรอบแนวคิดการสื่อสาร S M C R Model พบว่า

2.1 ผู้ส่งสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กที่เป็นหัวหอกสำคัญ คือ นายพุดติ เกิดชูชื่น เจ้าของและผู้ก่อตั้งบริษัทแตรโซมจำกัด และอุปนายกสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดสระบุรี ในฐานะผู้นำชุมชนกำลังสำคัญที่คอยขับเคลื่อนทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักเห็นเป็นปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วนของลำน้ำมวกเหล็ก ซึ่งเปรียบเสมือนสายเลือดหลักของคนในอำเภอมวกเหล็ก

2.2 ลักษณะเนื้อหาข่าวสารที่มักพบเห็นที่ผู้ส่งสารใช้นำเสนอเรื่องราวเพื่อเป็นการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กนั้น เกี่ยวข้องกับความสำคัญและคุณค่าของลำน้ำมวกเหล็ก ปริมาณน้ำและคุณภาพน้ำในลำน้ำมวกเหล็ก สภาพทางธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตในลำน้ำมวกเหล็ก ผลกระทบที่มีต่อลำน้ำมวกเหล็ก และสภาพปัญหาของลำน้ำมวกเหล็ก

2.3 สื่อที่ใช้ในการสื่อสาร

2.3.1 สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ สู่บุคคลอื่น ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร สื่อบุคคลที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวและอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กที่สำคัญยิ่ง คือ นายพุดมี เกิดชูชื่น และแกนนำเด็กและเยาวชนในชุมชน

2.3.2 สื่อกิจกรรม นับเป็นจุดเด่นของการสื่อสารเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนได้มีการจัด “โครงการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก”

2.3.3 สื่ออินเทอร์เน็ต ได้แก่ เว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานใหญ่) www.saraburitourism.com เว็บไซต์สำนักงานเทศบาลตำบลมวกเหล็กที่นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสวนรุกขชาติมวกเหล็ก โครงการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก และ Facebook เป็นต้น

2.3.4 สื่อเฉพาะกิจ เช่น ป้ายประกาศ โปสเตอร์ แผ่นพับ จดหมายข่าว คู่มือการท่องเที่ยว สื่อวิทยุทัศน์ เป็นต้น

2.3.5 สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น นิตยสาร เคเบิลทีวีท้องถิ่น และวารสารของหน่วยงานภาคเอกชนในท้องถิ่น

2.3.6 สื่อสมัยใหม่ เช่น วิทยุสื่อสารโทรคมนาคม โทรศัพท์ เป็นต้น

2.4 ในการสื่อสารเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กนั้นผู้รับสารที่คาดหวังของชุมชน คือ “เด็กและเยาวชน” ในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรีที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก นอกจากนี้ยังมีผู้อาศัยริมลำน้ำมวกเหล็ก น้ำตกเจ็ดสาวน้อย และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวที่ล้วนเป็นกลุ่มผู้รับสารสำคัญที่จะกลายเป็นผู้ส่งสารที่ดีและมีคุณภาพในการให้ความรู้ ความเข้าใจ และช่วยกันอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

3. แนวทางพัฒนากระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก

3.1 การวางแผนและจัดตั้งคณะทำงาน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้เริ่มโครงการ ผู้แจ้งข่าวสาร ผู้ให้ความรู้ และผู้ชักชวนสมาชิก

ในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก การทำหน้าที่ผู้สื่อสารตามบทบาทหน้าที่ข้างต้นเป็นการจุดประกายแนวคิดที่จะยิ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจ และช่วยตอกย้ำให้คนในชุมชนได้เกิดความตระหนักในการที่จะต้องอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กของตนได้ดีขึ้น โดยผ่านรูปแบบการสื่อสารต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดพลังมวลชน

3.2 การปฏิบัติการสื่อสาร เป็นความพยายามของผู้ส่งสารในชุมชนที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับบุคคลทุก ๆ กลุ่มที่ติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประกอบด้วย การวิจัย การวางแผนปฏิบัติการ การสื่อสาร และการติดตามและดำเนินการประเมินผล

3.3 การขยายแนวร่วม การดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กของชุมชนนั้นต้องอาศัยความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันสื่อสารมวลชน เพราะสื่อมวลชนมีศักยภาพสูงในการส่งและแพร่กระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว กว้างไกล และทั่วถึง

อภิปรายผล

5.1 รูปแบบและปัญหาของกระบวนการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก เนื่องจากการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก นั้นมีการใช้รูปแบบการสื่อสารแบบผสมทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับโรงเรียน เน้นการสื่อสารสองทาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษบา หินเภาว (2553, ออนไลน์) ได้ศึกษารูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีป่าชุมชน ตำบลท่าอิฐ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า รูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นรูปแบบการสื่อสารสองทาง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสื่อสารจากล่างขึ้นบน และ 2) การสื่อสารบนลงล่าง ส่วนปัญหาของการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร คือ เกิดจากผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร ดังนั้นทุกองค์ประกอบของการสื่อสารจึงเป็นปัจจัยชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการสื่อสารที่หน่วยงานควรคำนึงถึง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรวิภา บุรีศรี (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการและเครือข่ายการสื่อสารเพื่อการจัดการสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอุทยานแห่งชาติตะรุเตา และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวพบว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อการจัดการสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอุทยานแห่งชาติ

ตระเตรียมประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สารหรือประเด็น สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร

5.2 ศักยภาพกระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก เป็นไปตามกรอบแนวคิดการสื่อสาร S M C R Model ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรวรรณ เวชชานุเคราะห์, และนิธิดา แสงสิงแก้ว (2558, ออนไลน์) ได้ทำการศึกษาการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงครามพบว่าองค์ประกอบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่ชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม คือ SMCR นั่นเอง

5.3 แนวทางพัฒนากระบวนการสื่อสารของชุมชนในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กมี 3 ขั้นตอน คือ การจัดตั้งคณะทำงาน การปฏิบัติการสื่อสาร และการขยายแนวร่วมทั้งในระดับชุมชนและระดับจังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวราพร ศรีสุพรรณ, เกษม กุลประดิษฐ์, นุชจรี ท้าวไทยชนะ, และอรสา ประยูรหงษ์ (2558, ออนไลน์) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาการสื่อสารเพื่อจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี พบว่ากระบวนการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน มี 5 ขั้นตอนคือ การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชน การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการ

สรุปผล

รูปแบบการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กนั้นมี 3 รูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารในระดับครอบครัว การสื่อสารในระดับชุมชน และการสื่อสารในระดับโรงเรียน และปัญหาการสื่อสารมักเกิดขึ้นในทุกองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร และเมื่อได้มีการประเมินศักยภาพกระบวนการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กพบว่า กลุ่มเครือข่ายของภาคประชาชน นับเป็นผู้ส่งสารหลัก โดยใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมในการนำเสนอประเด็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการให้ความรู้ ความคิดเห็น และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก ไปยังผู้รับสารที่มุ่งเน้นกลุ่มเด็กและเยาวชนในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี สำหรับแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็กให้

มีความยั่งยืนควรมีการจัดตั้งคณะทำงาน การปฏิบัติการสื่อสาร และขยายแนวร่วมในการทำงานทั้งในระดับชุมชน และระดับจังหวัด

ข้อเสนอแนะ

7.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อบุคคลเพื่อการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

7.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อประชาสัมพันธ์สำหรับการสื่อสารในการอนุรักษ์ลำน้ำมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

7.3 ควรศึกษาการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในการจัดการลำน้ำมวกเหล็กที่ยั่งยืนของจังหวัดสระบุรีทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับลุ่มน้ำ และระดับพื้นที่

7.4 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะทำงานระดับตำบลในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างภาคต่างๆ เนื่องจากในสภาพท้องถิ่นที่มีลักษณะทางกายภาพชีวภาพลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกัน ย่อมมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรวรรณ เวชานุเคราะห์, และนิธิดา แสงสิงแก้ว. (2558). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน
กรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก: <http://203.131.210.100/ejournal/wp-content/uploads/2015/07/JCIS57002.pdf>.
[วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2559].
- บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด. (2555). การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โครงการพัฒนาระบบ
คลังข้อมูล 25 กลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้ง กลุ่มน้ำป่าสัก[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaiwater.net/web/attachments/25basins/12-pasak.pdf>. [วันที่สืบค้น 9 มีนาคม 2559].
- บุษบา หินธารี. (2553). รูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีป่าชุมชน
ตำบลท่าอิบุญ อำเภอลำลูก จังหวัดเพชรบูรณ์ [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://research.psru.ac.th/~rdi/files/academic_integration53/evidence238.pdf. [วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2559].
- ปรียาพร โคตรมจล. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
พนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พฤตมิ เกิดชูชื่น. (2557, 21 กันยายน). เจ้าของและผู้ก่อตั้งบริษัทแคร์โฮม จำกัด. สัมภาษณ์.
- วรารพร ศรีสุพรรณ, เกษม กุลประดิษฐ์, นุชจรี ท้าวไทยชนะ, และอรสา ประยูรหงษ์. (2558). การพัฒนาการสื่อสารเพื่อจัดการ
ป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก: http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG4540002. [วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2559].
- วัชร บุรีศรี. (2551). กระบวนการและเครือข่ายการสื่อสารเพื่อจัดการสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอุทยานแห่งชาติตะรุเตา
และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลมวกเหล็ก. (2558). แผนพัฒนาสามปีพ.ศ. 2558-2560 [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.muakleksao.go.th/select_news.php?news_id=222. [วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2559].
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2552). องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dasta.or.th/th/component/k2/item/752-752>. [วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2559].

